

Верховний
Суд

Практика Великої Палати Верховного Суду під час розгляду заяв про заміну сторони виконавчого провадження

Сергій Мартєв

суддя Верховного Суду

- За змістом статті 25 ГПК України (у редакції до 15 грудня 2017 року) у разі, зокрема, заміни кредитора чи боржника в зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, господарський суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії судового процесу. Усі дії, вчинені в судовому процесі до вступу у справу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку правонаступник замінив. Про заміну або про відмову заміни сторони чи третьої особи її правонаступником господарський суд виносить ухвалу.
- Передання кредитором своїх прав іншій особі за договором відступлення права вимоги (договір цесії) є правонаступництвом, і такий правонаступник кредитора має право звертатися до суду із заявою про заміну сторони виконавчого провадження з наданням йому статусу сторони виконавчого провадження.
- При цьому, процесуальне правонаступництво в розумінні зазначеної вище законодавчої норми допускається на будь-якій стадії судового процесу, включаючи стадію виконання судового рішення.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 січня 2019 року у справі № 803/1273/16

- Виконавче провадження є однією зі стадій судового провадження, яка завершує його. Ця стадія розпочинається з набранням судовим рішенням законної сили або за інших умов, установлених законом. За законом на стадії виконавчого провадження можлива заміна сторони виконавчого провадження. Така заміна є прийнятною, зокрема, у правовідносинах, що допускають правонаступництво. Процесуальний закон та закон, який регулює підстави, порядок та спосіб виконання судових рішень, не обмежує можливість заміни сторони виконавчого провадження залежно від загальних умов та порядку (етапу) здійснення виконавчого провадження, наприклад, у зв'язку з ухваленням державним виконавцем рішення про початок примусового виконання рішення на підставі виконавчого документа.
- Виходячи зі змісту наведеної норми, процесуальне правонаступництво передбачено не лише у зв'язку зі смертю (оголошенням померлою) фізичної особи та реорганізацією суб'єкта господарювання, а й в інших передбачених законом випадках, у тому числі в разі заміни кредитора або боржника в зобов'язанні (відповідно до статей 512 і 520 ЦК України). Процесуальне правонаступництво в розумінні статті 52 ГПК України допускається на будь-якій стадії судового процесу, включаючи стадію виконання судового рішення.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 червня 2020 року у справі № 922/4519/14

- На стадії виконавчого провадження як на завершальній стадії судового провадження можлива заміна сторони виконавчого провадження правонаступником за наявності відкритого виконавчого провадження. Після відкриття виконавчого провадження та до його закінчення заміна сторони виконавчого провадження (з одночасною заміною відповідного учасника справи) правонаступником здійснюється у порядку, передбаченому статтею 334 цього Кодексу (статтею 442 ЦПК України) з урахуванням підстав, визначених статтею 52 ГПК України (статтею 55 ЦПК України) . У цьому випадку приписи статті 334 ГПК України, що містить процесуальні особливості здійснення правонаступництва на стадії виконання судового рішення, застосовуються разом з положеннями статті 52 цього Кодексу (статті 55 ЦПК України).
- Натомість як до відкриття виконавчого провадження, так і після його закінчення заміна учасника справи правонаступником здійснюється виключно на підставі статті 52 ГПК України (статті 55 ЦПК України).
- У такому випадку з огляду на відсутність відкритого виконавчого провадження заміна відповідної сторони виконавчого провадження правонаступником є неможливою.
- Єдиним винятком є заміна боржника або стягувача у виконавчому документі до відкриття виконавчого провадження, що окремо обумовлено у частині п'ятій статті 334 ГПК України (аналогічні положення містить частина п'ята статті 442 ЦПК України).

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 листопада 2020 року у справі № 916/617/17

- Після закінчення виконавчого провадження не виключається можливість подальшого руху справи як в межах перегляду рішення суду (апеляційний, касаційний перегляд, перегляд за нововиявленими або виключними обставинами), так і в межах виконання рішення суду (поворот виконання, оскарження постанови про закінчення виконавчого провадження), а також у зв'язку із судовим контролем за виконанням рішення суду.
- Тож навіть після закінчення виконавчого провадження в учасника справи може виникати ряд процесуальних питань, пов'язаних із захистом його прав та охоронюваних інтересів.
- Закінчення виконавчого провадження, у тому числі й у випадку фактичного виконання в повному обсязі рішення згідно з виконавчим документом, не виключає подальшого існування процесуальних правомочностей учасника справи в межах судового провадження, тож не має наслідком заборону здійснення процесуального правонаступництва щодо них. Питання процесуального правонаступництва у всіх випадках вирішується судом, який при його вирішенні повинен дослідити по суті обставини та підстави правонаступництва.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 лютого 2021 року у справі № 911/3411/14

- Заміна сторони виконавчого провадження правонаступником полягає в поширенні на правонаступника законної сили судового рішення з усіма її наслідками – незмінністю, неспростовністю, виключністю, преюдиційністю, виконуваністю. Отже, у випадку неможливості виконання судового рішення за відсутності підстав для поновлення строків для виконання наказу суду (виконавчого листа) або у випадку, якщо судове рішення не підлягає виконанню у примусовому порядку через органи виконавчої служби, правонаступник не може бути замінений у виконавчому провадженні, яке не здійснюється.
- Разом з тим особа може бути замінена судом у порядку процесуального правонаступництва за статтею 52 ГПК України (статтею 55 ЦПК України) на будь-якій стадії процесу, якщо здійснюється провадження у справі за участі її правопопередника щодо майна чи активів (немайнових прав), набутих цією особою в порядку матеріального правонаступництва.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 січня 2022 року у справі № 34/425

- Якщо виконавче провадження не закінчене, але виконавчий документ був повернутий без виконання стягувачу, визначеному у цьому документі, у його правонаступника є потенційна можливість отримати право на повторне звернення з виконавчим документом до виконання. Але таке право залежить не тільки від реалізації процесуального правонаступництва, але й дотримання строків звернення виконавчого документа до виконання, передбачених Законом про виконавче провадження. А якщо ці строки пропущені, то разом з питанням правонаступництва має вирішуватись питання поновлення цих строків, оскільки за відсутності підстав поновлення відсутня дійсна процесуальна мета такого правонаступництва.
- Отже, не можна замінити сторону виконавчого провадження, яке було закінчене, якщо не існує підстав для відновлення виконавчого провадження, з приводу чого особа має звернутися до суду, надавши переконливі аргументи щодо такого відновлення.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 8 лютого 2022 року у справі № 2-7763/10

- За аналогією закону у випадках, коли один (первісний) боржник у матеріальному правовідношенні замінюється двома боржниками, суд має замінити такого боржника як сторону виконавчого провадження двома боржниками (у цій справі - основним і субсидіарним боржниками).
- Після заміни первісного боржника у виконавчому провадженні двома боржниками - основним і субсидіарним - виконавчі дії з виконання рішення мають вчинятися щодо обох цих боржників.
- Виконавче провадження - це перша та друга стадії загального провадження, які стосуються тривалості провадження; виконання рішення є другим етапом судового провадження, а також що реалізоване право знаходить свою ефективну реалізацію саме у момент виконання.
- Ухвала про здійснення процесуального правонаступництва на стадії виконання судового рішення є документом, що забезпечує виконання рішення та фактично є його невід'ємною частиною, а тому заміна сторони в зобов'язанні (правонаступництво) на стадії виконавчого провадження є зміною судового рішення, передбаченою чинним законодавством, що оформлюється ухвалою (стаття 52 ГПК України). Оскарження такої ухвали слід розуміти як оскарження судового рішення.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 червня 2019 року у справі № 905/1956/15 (провадження № 12-62Гс19): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482785>

- Процесуальне правонаступництво виникає з юридичних фактів правонаступництва (заміни сторони матеріального правовідношення її правонаступником) і відображає зв'язок матеріального і процесуального права. Процесуальне правонаступництво фактично слідує за матеріальним. У кожному конкретному випадку для вирішення питань можливості правонаступництва господарському суду слід аналізувати відповідні фактичні обставини, передбачені нормами матеріального права.
- Оскільки внаслідок виділу зберігається і юридична особа, з якої було здійснено виділ, і створюється нова юридична особа, в законі закріплено положення про взаємну субсидіарну відповідальність зазначених юридичних осіб за зобов'язаннями, боржником за якими була юридична особа, з якої здійснено виділ, та які існували перед виділом.
- Отже, кредитор може пред'явити вимогу в досудовому порядку або звернутися до суду з окремим позовом до субсидіарного боржника в порядку позовного провадження.

- У таких випадках сусубсидіарний боржник є не правонаступником основного боржника, а особою, яка є додатково відповідальною за зобов'язанням основного боржника в силу прямого припису закону.
- При розгляді справи про звернення кредитора з позовом до субсидіарного боржника останній може заперечувати проти суми заборгованості за зобов'язанням, навіть якщо вона встановлена судовим рішенням у справі за позовом кредитора до основного боржника, зокрема доводити, що сума боргу є меншою або відсутня взагалі.
- Заміна ж основного боржника у виконавчому документі на двох боржників - основного та субсидіарного - без існування судового рішення щодо останнього позбавить субсидіарного боржника можливості реалізації в повному обсязі своїх процесуальних прав, які б він мав можливість реалізувати під час позовного провадження.
- Отже, виконавче провадження є однією зі стадій судового провадження, яка його завершує. Ця стадія розпочинається з набрання судовим рішенням законної сили або за інших умов, установлених законом. Така заміна є прийнятною, зокрема, у правовідносинах, що допускають правонаступництво.

Постанова ВП ВС від 20 квітня 2022 року у справі № 910/2615/18 (провадження № 12-75гс21): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104292231>

- Процесуальне законодавство містить норму тільки щодо заміни сторони виконавчого провадження її правонаступником, яка розрахована на випадок, коли сторона виконавчого провадження вибуває з відповідних матеріальних правовідносин, до яких натомість вступає правонаступник цієї сторони. При цьому процесуальним законодавством не враховано, що у певних випадках до матеріальних правовідносин може вступити й інша особа як боржник, хоч сторона виконавчого провадження з цих правовідносин і не вибуває ([постанова ВП ВС від 26 червня 2019 року у справі № 905/1956/15](#)).
- правонаступництвом є перехід прав і обов'язків від одного суб'єкта до іншого. Процесуальне правонаступництво виникає з юридичних фактів правонаступництва (заміни сторони матеріального правовідношення її правонаступником) і відображає зв'язок матеріального і процесуального права. Процесуальне правонаступництво фактично слідує за матеріальним. У кожному конкретному випадку для вирішення питань можливості правонаступництва господарському суду слід аналізувати відповідні фактичні обставини, передбачені нормами матеріального права.

[Постанова ВП ВС від 20 квітня 2022 року у справі № 910/2615/18 \(провадження № 12-75гс21\): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104292231>](#)

- Виділ не є різновидом припинення юридичної особи, це один зі способів створення юридичної особи. Основною відмінністю виділу є те, що в результаті виділу створюється нова юридична особа, яка наділяється існуючою юридичною особою певним майном.
- Відповідно до ч. 3 ст. 109 ЦК України юридична особа, що утворилася внаслідок виділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, з якої був здійснений виділ, які згідно з розподільчим балансом не перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Юридична особа, з якої був здійснений виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які згідно з розподільчим балансом перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Якщо юридичних осіб, що утворилися внаслідок виділу, дві або більше, субсидіарну відповідальність вони несуть спільно з юридичною особою, з якої був здійснений виділ, солідарно.
- Зі змісту положень ч.ч. 3 та 4 ст. 109 ЦК України убачається, що субсидіарна відповідальність нової юридичної особи, створеної шляхом виділу з основного боржника, може наставати щодо зобов'язань, які виникли до виділу та створення нової юридичної особи.

Постанова ВП ВС від 20 квітня 2022 року у справі № 910/2615/18 (провадження № 12-75гс21):
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104292231>

- Оскільки внаслідок виділу зберігається і юридична особа, з якої було здійснено виділ, і створюється нова юридична особа, в законі закріплено положення про взаємну субсидіарну відповідальність зазначених юридичних осіб за зобов'язаннями, боржником за якими була юридична особа, з якої здійснено виділ, та які існували перед виділом.
- Кредитор може пред'явити вимогу в досудовому порядку або звернутися до суду з окремим позовом до субсидіарного боржника в порядку позовного провадження.
- У таких випадках субсидіарний боржник є не правонаступником основного боржника, а особою, яка є додатково відповідальною за зобов'язанням основного боржника в силу прямого припису закону.
- При розгляді справи про звернення кредитора з позовом до субсидіарного боржника останній може заперечувати проти суми заборгованості за зобов'язанням, навіть якщо вона встановлена судовим рішенням у справі за позовом кредитора до основного боржника, зокрема доводити, що сума боргу є меншою або відсутня взагалі.

Постанова ВП ВС від 20 квітня 2022 року у справі № 910/2615/18 (провадження № 12-75гс21):
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104292231>

- Заміна ж основного боржника у виконавчому документі на двох боржників - основного та субсидіарного - без існування судового рішення щодо останнього позбавить субсидіарного боржника можливості реалізації в повному обсязі своїх процесуальних прав, які б він мав можливість реалізувати під час позовного провадження.

Постанова ВП ВС від 20 квітня 2022 року у справі № 910/2615/18 (провадження № 12-75гс21):
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104292231>

- Виконавчий напис нотаріуса є різновидом виконавчого документа в розумінні ст. 3 Закону № 1404-VIII, який є відмінним від виконавчого листа за формою, змістом, а також суб`єктом та процедурою видання, отже, положення ч. 5 ст.442 ЦПК України не можуть бути застосовані за аналогією у випадку заміни сторони у виконавчому написі нотаріуса, виконавче провадження за яким ще не відкрито.
- Заява про заміну сторони виконавчого провадження, відкритого на виконання виконавчого напису нотаріуса, підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства, оскільки тільки в ЦПК України врегульовано правило заміни сторони виконавчого провадження, порушеного через необхідність виконання рішення «несудового» органу.
- Врегулювання цього питання саме нормами ЦПК України обумовлено відсутністю спору між стороною виконавчого провадження та виконавцем, що свідчить про відсутність потреби в задіянні суду адміністративної юрисдикції, оскільки сторона виконавчого провадження не оспорує його рішень, дій чи бездіяльності, бо вирішення вказаного питання перебуває поза межами компетенції виконавця. Однак саме цивільний суд спроможний кваліфіковано встановити, чи є правонаступником заявник, який просить замінити собою попереднього учасника виконавчого провадження.

Постанова ВП ВС від 12 жовтня 2022 року у справі № 183/4196/21 (провадження № 14-36цс22):
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/107140909>

- Заміна сторони у виконавчому написі, вчиненому нотаріусом, та заміна сторони у виконавчому провадженні з примусового виконання виконавчого напису нотаріуса є відмінними правовими категоріями, оскільки заміна сторони у виконавчому провадженні є можливою виключно у разі відкриття відповідного виконавчого провадження, що передбачено спеціальним правилом ст. 15 Закону № 1404-VIII.
- Виконавчий напис нотаріуса є різновидом виконавчого документа в розумінні ст. 3 Закону № 1404-VIII, який є відмінним від виконавчого листа за формою, змістом, а також суб`єктом та процедурою видання, отже, положення ч. 5 ст.442 ЦПК України не можуть бути застосовані за аналогією у випадку заміни сторони у виконавчому написі нотаріуса, виконавче провадження за яким ще не відкрито.

Постанова ВП ВС від 12 жовтня 2022 року у справі № 183/4196/21 (провадження № 14-36цс22):
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/107140909>

Верховний
Суд

Дякую за увагу!